https://doi.org/10.52505/filomod.2023.17.19
CZU:342…732/.738+004

DREPTURILE OMULUI ÎN CONTEXTUL DIGITALIZĂRII

Florin RAȘCU

ORCID: https://orcid.org/0009-0009-6179-3386
Universitatea „Petre Andrei" din Iași

Rezumat. Articolul analizează drepturile omului în contextul digitalizării: dreptul la resurse digitale, dreptul la alegeri libere, dreptul la nediscriminare, dreptul la protecția datelor. Complexitatea problemelor etice, cât și garantarea drepturilor omului din jurul inteligenței artificiale necesită colaborarea mai multor părți interesate la diferite niveluri și sectoare ale comunităților internaționale, regionale și naționale.

Cuvinte-cheie: drepturile omului, digitalizare, dreptul la resurse digitale, dreptul la alegeri libere, dreptul la nediscriminare, dreptul la protecția datelor.

Human rights in the context of digitization

Abstract. The article analyzes human rights in the context of digitization: the right to digital resources, the right to free elections, the right to non-discrimination, the right to data protection. The complexity of the ethical issues as well as the guarantee of human rights surrounding artificial intelligence requires the collaboration of several stakeholders at different levels and sectors of the international, regional and national communities.

Keywords: human rights, digitization, the right to digital resources, the right to free elections, the right to non-discrimination, the right to data protection.

Omenirea cunoaște o dinamică fără precedent în transformările sale economice, sociale și de educație. Digitalizarea oferă imense avantaje în dezvoltarea acestor domenii, grăbind modul de lucru în cercetare, inovare și în implementare. Una din marile realizări ale omenirii din sec. al XIX-lea a fost revoluția industrială. Nimeni însă din artizanii ei nu a putut anticipa consecințele revoluției industriale, riscurile și impactul asupra mediului înconjurător. La două secole distanță, nu ne rămâne decât să mai reparăm acolo unde se mai poate din ceea ce s-a deteriorat pentru a putea supraviețui într-un ecosistem funcțional. Astfel, au apărut programe de ecologizare și de mediu, o legislație a mediului și chiar o prioritate pentru protecția mediului.

Revoluția digitalizării înregistrează un ritm mult mai alert decât revoluția industrială, dezvoltarea ei cuprinzând într-un timp foarte scurt întreg mapamondul. Primit cu mare entuziasm și cu mare mobilizare de a-l integra în toate domeniile de activitate și în relațiile sociale, acest instrument de lucru ridică încă multe semne de întrebare cu privire la nivelul de pregătire și de educație a societății pentru a-l putea gestiona.

În perspectivă modernă, digitalizarea înseamnă transformarea interacțiunilor, comunicațiilor, relațiilor, funcțiilor de business și a modelelor de afaceri în (mai multe) procese digitale, care adesea se reduc la o combinație de digital și fizic (cum ar fi serviciul pentru client, marketingul integrat sau industrializarea producției și operații manuale, serviciile electronice și așa mai departe)[1]. Dinamica transformărilor este una fără precedent și se depun eforturi la nivel instituțional, dar și individual pentru dezvoltarea și accelerarea procesului de digitalizare.

Este important să ne întrebăm și să analizăm cât de bine cunoaștem utilizatorul inteligenței artificiale impactul, riscul, pericolul acestor instrumente de lucru. Ca și în cazul revoluției industriale, când ne-am văzut nevoiți să dezvoltăm un drept al mediului și în cazul revoluției digitale ne simțim constrânși să punem la îndemâna omenirii drepturi digitale.

Sintagma *drepturi digitale* descrie drepturile omului ce permit indivizilor accesul, utilizarea, crearea și publicarea conținutului digital sau să acceseze și să utilizeze calculatoare si alte dispozitive electronice sau rețele de comunicații. Dincolo de avantajele pe care le aduce digitalizarea, preocuparea noastră trebuie să fie centrată pe om și pe asigurarea demnității sale și doar mai apoi pe producție. Într-un cadru juridico-constituțional, dar și cibernetic este nevoie de reglementarea clară a identității digitale și dezvoltarea unei inteligențe artificiale democratice.

Despre drepturile fundamentale. **Premise**. În accepțiunea comunității științifice internaționale, reunite în cadrul Colocviului de la Aix din ianuarie 1981, drepturile fundamentale au fost astfel definite: „Ansamblul drepturilor și libertăților recunoscute atât persoanelor fizice, cât și persoanelor juridice (de drept privat și de drept public) în virtutea Constituției, dar și a textelor internaționale, și protejate atât contra puterii executive, cât și contra puterii legislative de către judecătorul constituțional” (Apud Drăganu, 1998, p. 23; Favoreu, 2008, p. 854). În mod similar, autorii români de drept constituțional (Muraru, 2011) au convenit asupra unor elemente definitorii comparabile, centrate în jurul următoarelor caracteristici:

- în primul rând, natura acestora este a unor drepturi subiective;
- obiectul protecției constă în apărarea unor valori esențiale, precum viața, libertatea, demnitatea umană, libera dezvoltare a personalității

[1] https://ro.wikipedia.org/wiki/Digitalizare [citat la 03.10.2023].

omului, participarea individului la activitățile sociale, politice, culturale ale statului;

- caracterul lor suprem este recunoscut în temeiul normelor juridice cu forță superioară în cadrul unui sistem normativ (Constituție și tratate internaționale) sau al jurisprudenței instanțelor de contencios constituțional ori internațional specifice fiecărei ordini juridice, care asigură justițiabilitatea acestor drepturi;
- garantarea drepturilor fundamentale este posibilă prin Constituție, legi și controlul exercitat de instanțele anterior menționate;
- drepturile fundamentale sunt direct aplicabile, sub „rezerva legii", atunci când dispozițiile constituționale prevăd dezvoltarea conținutului unor drepturi în sarcina legiuitorului ordinar;
- drepturile fundamentale limitează puterile statului în acțiunea organelor sale executive, legislative, judecătorești (și jurisdicționale) ce ar putea aduce atingere individului, dar în același timp;
- pot fi la rândul lor supuse unor limitări (restrângeri) în cazuri justificate, cu respectarea criteriilor de legalitate și proporționalitate prevăzute de Constituție, fără afectarea substanței acestor drepturi (*Constituția României*, art. 53).

Prin urmare, în definirea drepturilor fundamentale se recurge atât la criteriul substanțial, prin raportare la valorile esențiale pe care le garantează, dar și la criteriul formal, potrivit căruia numai drepturile care beneficiază de o pozitivare prin intermediul normelor de cel mai înalt rang se bucură de un astfel de statut, ceea ce le conferă, totodată, stabilitate în cadrul unui anume sistem normativ.

Dreptul la resurse digitale. Un impact decisiv al discriminării digitale este accesul limitat la resursele educaționale. Odată cu creșterea dependenței de platformele de învățare online și instrumentele digitale în școli, elevii fără acces la internet sau dispozitive adecvate se află într-o dezavantaj semnificativ. Acest lucru afectează nu numai performanța lor academică, ci limitează și oportunitățile lor viitoare pentru educație superioară și angajare.

În plus, discriminarea digitală accentuează discrepanțele economice existente. Multe aplicații de angajare și oportunități de muncă sunt acum disponibile exclusiv online, ceea ce face dificilă găsirea unui loc de muncă pentru persoanele fără acces la internet. Acest lucru creează un cerc vicios al sărăciei și oportunităților limitate pentru comunitățile marginalizate, perpetuând ciclul inegalității.

Sănătatea este un alt domeniu în care discriminarea digitală are un impact profund. Telemedicina a devenit tot mai populară, în special în timpul pandemiei de COVID-19. Cu toate acestea, persoanele fără acces la internet sau abilitățile necesare de alfabetizare digitală nu pot accesa aceste servicii. Acest lucru nu numai că împiedică capacitatea lor de a primi îngrijiri medicale, dar contribuie și la disparitățile generale de sănătate experimentate de către comunitățile marginalizate.

Discriminarea digitală afectează, de asemenea, conexiunile sociale și implicarea civică. Platformele de socializare au devenit un instrument vital pentru comunicare și construirea comunității. Cu toate acestea, persoanele fără acces la internet sau abilitățile digitale necesare sunt excluse de pe aceste platforme, izolându-le și mai mult de comunitățile lor. Această lipsă de conectivitate le limitează, de asemenea, capacitatea de a participa la activități civice și de a accesa informații importante. Discriminarea digitală are un impact profund asupra comunităților marginalizate, limitându-se accesul la educație, angajare, îngrijire medicală și conexiuni sociale. Rezolvarea acestor probleme implică colaborarea între instituții de învățământ, ONG-uri și instituțiile statului pentru asigurarea unui acces egal la resurse digitale.

Dreptul la alegeri libere. Într-un articol din 2015, Robert Epstein și Ronald Robertson constatau, pe baza unui experiment, existența unui așa-numit efect de manipulare a motorului de căutare (SEME – Search Engine Manipulation Effect). În urma cercetării coordonate de cei doi, s-a putut confirma ipoteza conform căreia clasamentele făcute de motoarele de căutare sunt părtinitoare și pot schimba preferințele de vot ale alegătorilor indecișii până la un procent de aproximativ 20%, în cazul grupurilor deschise până la 80%. In cazul unor grupuri demografice izolate, impactul politic al motoarelor de căutare devine esențial (Cazanciuc, 2023, p. 15).

Dreptul la nediscriminare. Informațiile introduse au scopul bine determinat pentru atingerea unui obiectiv. Creșterea de conținut face foarte dificilă moderarea informațiilor. Consumatorul preia informația ca fiind reală, fără a mai face verificarea asupra veridicității ei, însușindu-și astfel conceptul, convingerea sau credința autorului informației. În felul acesta, se ajunge foarte ușor la manipularea maselor, alimentând uneori anumite preconcepții. De exemplu, reclamele care îi favorizează pe bărbați în detrimentul femeilor, pe albi în detrimentul negrilor sau pe tineri în detrimentul bătrânilor. Dacă sistemele digitale dezvoltă o anumită prejudecată față de rasă, sex, religie sau etnie, atunci va fi datorată modului în care au fost instruite.

Unele platforme utilizează inteligența artificială pentru a identifica și elimina conținutul discriminatoriu sau instigator la ură. Cu toate acestea, automatizarea moderării poate prezenta multe riscuri pentru drepturi fundamentale, inclusive în privința libertății de exprimare, a dreptului de a obține informații, precum și a dreptului la viață private și nediscriminare. Această automatizare ar putea da naștere la practici de cenzură pe scară largă și solicită remedii eficiente în cazul ștergerii abuzive a conținutului de la utilizatori, care nu de puține ori nu pot contesta decizia care îi afectează (*Ibidem*, p. 16).

Dreptul la protecția datelor. Articolul 26 din Constituție garantează dreptul la viață intimă, familială și privată. Un drept strâns legat de acesta, dar care nu se confundă, este cel referitor la protecția datelor personale. Acest drept este mai recent, fiind garantat prin *Carta Drepturilor Fundamentale* (art. 8), *Directiva 95/46/*

EC și Convenția Consiliului Europei pentru Protecția Persoanelor cu privire la Procesarea Automată a Datelor Personale din 1981.

Implicațiile utilizării platformelor online sunt importante, pentru că, pe această cale, s-a făcut un transfer masiv de date cu caracter personal fără măsuri de protecția datelor cu caracter personal. Nume ale elevilor din numeroase școli au fost utilizate pentru a li se constitui conturi în Google Classroom sau Microsoft Team, fără să existe o minimă informare cu privire la prelucrarea datelor, modalitățile de ștergere a datelor și perioada pentru care sunt prelucrate datele. Mai mult, prin acești operatori s-au desfășurat cursuri online fără ca profesorii sau elevii să fie pregătiți din punctul de vedere al securității datelor.

Datele angajaților, care includeau adresele personale, componența familiei, salariul lunar și cererile medicale ale fiecărui angajat, ar trebui criptate pentru a nu se ajunge la publicarea în mod voluntar sau neintenționat. De exemplu, un angajat al unui spital decide să copieze *datele pacienților* pe un CD și le publică online. Spitalul află câteva zile mai târziu. Din momentul în care află, spitalul are la dispoziție 72 de ore pentru a informa autoritatea de supraveghere și, pentru că datele cu caracter personal conțin informații sensibile (cancerul, sarcina ș.a.), acesta trebuie să informeze și pacienții. În acest caz, este puțin probabil ca spitalul să fi pus în aplicare măsuri de protecție tehnice și organizatorice – dacă ar fi pus în aplicare măsuri de protecție adecvate (de exemplu, criptarea datelor), riscul nu ar fi susceptibil să se materializeze, iar spitalul ar putea fi scutit de la înștiințarea pacienților.

Protecția copiilor în fața riscurilor mediului online. Thierry Breton, comisarul pentru piața internă, a declarat: „Deceniul digital al Europei le oferă copiilor oportunități ample, însă tehnologia poate prezenta și riscuri. Grație noii strategii pentru un internet mai bun pentru copii, punem la dispoziția copiilor competențele și instrumentele necesare pentru a naviga în mediul digital în condiții de siguranță și cu încredere. Solicităm sectorului de activitate vizat să își asume rolul cuvenit în crearea unui mediu digital sigur și adaptat vârstei pentru copii, în conformitate cu normele UE”[2]. Într-o vastă plajă de informații greu de moderat, copiii sunt supuși de multe ori riscului de abuz sexual. Neavând maturitatea necesară sa facă diferența între o informație nociva și una benefică, copiii consumă orice tip de informație care pare tentantă. Consumul de material explicit sexual sau cu anumite conotații sexuale ajunge să fie din ce în ce mai prezent în rândul copiilor și la o vârstă din ce în ce mai timpurie. Este responsabilitatea părinților, a tutorilor și a instituțiilor de educație să dezvolte capacitatea digitală a copiilor astfel încât copiii să dobândească aptitudinile și competențele necesare pentru a face alegeri în cunoștință de cauză și pentru a se exprima în mediul online în condiții de siguranță și în mod responsabil.

---

[2] https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/ro/ip_22_2825 [citat 04 10 2023].

Concluzii. Digitalizarea propune un set de tehnologii cu un puternic impact asupra umanității, prezent în aproape toate domeniile vieții care aduce beneficii majore, dar și riscuri. În prezent, există tehnologii care prezintă riscuri pentru drepturile omului și etica centrată pe om care trebuie examinate cu atenție înainte de utilizare. Este nevoie de o legislație care să ghideze acțiunile indivizilor, grupurilor, comunităților, instituțiilor și companiilor din mediul public și din mediul privat, pentru a asigura încorporarea eticii în toate etapele ciclului de viață a sistemului digital.

Complexitatea problemelor etice, cât și garantarea drepturilor omului din jurul inteligenței artificiale necesită colaborarea mai multor părți interesate la diferite niveluri și sectoare ale comunităților internaționale, regionale și naționale. In acest sens, este nevoie ca părțile interesate să își asume responsabilitatea comună pe baza unui dialog global și intercultural.

Ca în orice alt domeniu și în dreptul digital legislația apare în urma apariției problemelor. Mai întâi, apar cazurile de încălcare a drepturilor, discriminarea, încălcarea protecției datelor cu caracter personal și doar după aceea, în funcție de problemele apărute, căutăm soluții prin legiferare. Dinamica digitală cunoaște o dinamică mult mai alertă decât dezvoltarea legislativă în materie de drepturi și libertăți, motiv pentru care este nevoie mai mult decât de legiferare.

Este nevoie de educație, de instruite în folosirea cu responsabilitate a acestor instrumente digitale. Este nevoie să ne informăm cu privire la riscurile pe care le presupune atât folosirea gadgeturilor, cât și a platformelor accesate. Este nevoie de o atenție sporită a părinților asupra copiilor, pentru a-i proteja în fața riscurilor digitale. Componenta digitală a ajuns să facă parte integrantă din viața noastră. Doar folosită cu precauție, de către oameni bine instruiți și informați aceasta poate constitui progres pentru umanitate.

Referințele bibliografice:

CAZANCIUC, Robert-Marius, PÎRVULESCU, Cristian (coord.). Ce rol și funcție mai pot avea drepturile fundamentale în era digitală? În: *Caiet Constituțional II*. București: Editura Monitorul Oficial, 2023.

Constituția României. Art. 53 – Restrângerea exercițiului unor drepturi sau al unor libertăți [online]. Disponibil: https://www.constitutiaromaniei.ro/art-53-restrangerea-exercitiului-unor-drepturi-sau-al-unor-libertati/ [citat 04.10.2023].

DRĂGANU, T. *Declarațiile de drepturi ale omului și repercusiunile lor în dreptul internațional public*. București: Editura Lumina Lex, 1998.

FAVOREU, L., GAIA, P., GHEVONTIAN, R., MESTRE, J.-L., PFERSMANN, O., ROUX, A., SCOFFONI, G. *Droit constitutionnel*. Ediția. a 11-a. Paris: Dalloz, 2008.

MURARU, I., TĂNĂSESCU, S. *Drept constituțional și instituții politice*. Ediția a 14-a, vol. I, București: C.H.Beck, 2011.